

Я. В. ЛИТВИНЕНКО

Національна академія статистики, обліку та аудиту,

Т. Є. ЛИТВИНЕНКО

Київський національний торговельно-економічний університет,

А. В. ЛІЩЕНКО

Міжрегіональна академія управління персоналом

ШЛЯХИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У статті розглядаються питання особливостей та сучасного стану податкової системи України, визначено вплив податків на діяльність суб'єктів господарювання. Досліджено основні напрямки реформування податкової системи України.

The questions of features and modern state of the tax system of Ukraine are examined in the article, certainly influence of taxes on activity of subjects of menage. Explored basic directions of reformation of the tax system of Ukraine.

Ключові слова: податкова система, суб'єкт та об'єкт оподаткування, оптимізація податкових платежів, ставки податків, стимулювання підприємницької діяльності.

Вступ. Кожна держава зацікавлена у розвитку власної соціально-економічної інфраструктури, важливих галузей економіки, підтримці виробників. Все це неможливо досягнути без стабільного політичного, економічного стану в країні, врегульованого законодавства, що регламентує господарську діяльність та принципи оподаткування. По своїй суті податкова система є виразом суверенітету країни і тим ланцюгом, від якого залежить її незалежність. Податкова система повинна відповідати основним принципам та здійснювати регулювання деяких видів діяльності та галузей, функціонування яких забезпечує надходження коштів у доходну частину бюджету. Тому для подальшого розвитку країни необхідне удосконалення податкової системи згідно з вимогами економічного та політичного стану. Подальше удосконалення податкової системи України полягає у необхідності впровадження механізмів її удосконалення, раціональності для досягнення більшого рівня податкових надходжень за рахунок сплати податків при достатньому рівні платоспроможності підприємств та забезпечення уникнення в майбутньому несприятливих фінансових умов, які виникли за результатами діяльності податкової системи.

Основний матеріал. В Україні створено податкову систему, яка за своєю сутністю та структурою подібна до податкових систем розвинутих європейських країн. На відміну від країн ЄС податкова система України ще не стала інструментом підвищення конкурентоспроможності держави, не сприяє зростанню економічної активності суб'єктів господарювання. Існуюча система формування державних доходів відображає недосконалість перехідної економіки та має переважно фіскальний характер. Ринкове реформування економіки супроводжувалося неодноразовими спробами удосконалити податкову систему шляхом прийняття окремих законодавчих актів, що були недостатньо адекватними стану економіки, характерними рисами якої є структурні диспропорції, наявність значних обсягів тіньових оборотів, платіжна криза.

Разом з тим Україна підтримує стосунки у сфері оподаткування з іншими державами, які застосовують діючі в усьому світі вимоги, розроблені різними організаціями економічного співробітництва та розвитку, завдяки чому забезпечується поступова адаптація законодавства України у сфері міжнародного оподаткування до законодавства інших країн. В нашій державі поширюється думка про надмірний податковий тиск і високі ставки податків, які негативно впливають на функціонування підприємництва і є головною перешкодою економічного піднесення країни.

Але як свідчать проведення дослідження, рівень оподаткування в Україні, в цій сфері та фактичні показники податкового тягаря в середньому близькі до оптимуму. В Україні поступово за останні десятиріччя зменшені ставки таких основних податків, як на додану вартість (з 28 до 20 %), на прибуток підприємств (з 30 % до 25 %), оподаткування доходів громадян здійснюється за ставкою у розмірі 15 %. В Україні достатньо нижчі, в порівнянні з іншими країнами, ставки акцизного збору. На відміну від світової практики в Україні запроваджені пропорційні ставки оподаткування доходів як підприємств, так і фізичних осіб. В сучасних умовах стає питання про ще більше зменшення ставок податкових платежів на ПДВ та податку на прибуток, але при цьому потрібно проводити політику, яка б не завдавала шкоди державному бюджету, особливо за умов, що більшість підприємств України показують в звітності безприбутковість власної діяльності.

Головною не вирішеною проблемою залишається діюче податкове законодавство. В більшості випадків воно характеризується нестабільністю, нечіткістю формулювання окремих термінів, понять. Деякі з них носять незрозумілий характер (наприклад, стаття 4.2.16 ЗУ про "Податок з доходів фізичних осіб", в якій визначається, що оподаткуванню підлягають кошти або майно "...отримані платником податку як хабар, викрадені чи знайдені як скарб" і далі по тексту). Між деякими податковими законами зустрічаються протиріччя особливо в питаннях надання пільг окремим суб'єктам оподаткування, в Законах про податок на додану вартість та податок на прибуток підприємств визначено багато пільг, які в переважній більшості можуть бути застосованими тільки обмеженою кількістю платників податків.

Проблемою існуючої податкової системи в Україні в сучасних умовах економічного розвитку залишається законслухняність та культура платників податкових платежів. Така ситуація відбувається з декількох

причин. Першою є негативне відношення до податкових платежів, тому що вони об'єктивно зменшують доходи платника податку. Другою є те, що платник податкового платежу не завжди бачить результати сплати і вважає, що вони використовуються не за призначенням. Третя полягає у нечіткості та лобюванні інтересів окремих груп депутатів та фінансово-промислових груп при розподілі державного бюджету при прийнятті його щорічно.

Нажалі проблемою існуючої податкової системи залишається низький професійний рівень як платників податкових платежів, так і робітників державних податкових органів. Це приводить до частих помилок та звернень платників податків до судових інстанцій і недовіри в цілому до податкових структур. Податкова політика, яка нині провадиться в Україні, має низку суттєвих недоліків, внаслідок чого вона не стала надійним джерелом підтримки розвитку економічної діяльності підприємств. Вплив окремих податків на доходи бюджету і діяльність підприємств залежить, насамперед, від бази оподаткування – чим ширша податкова база даного податку, тим більшою може бути сила його впливу. Зниження ставок податків може супроводжуватися зростанням обсягів виробництва і бази оподаткування, але не гарантує збільшення загальної суми платежів підприємств державі в короткостроковій перспективі. Якщо зниження податків не забезпечує зростання прибутків бюджету, починає діяти механізм зворотного зв'язку (зменшення ставок податків – скорочення доходів бюджету – зростання рівня інфляції – погіршення умов діяльності підприємств).

Впливаючи на економічну ефективність виробництва податки тим самим призводять до зміни його обсягів (збільшення або скорочення). Існує для отримання прибутків, виробництво дуже чутливо реагує на його скорочення, особливо через оподаткування. Така залежність між економічною ефективністю діяльності підприємств, обсягами виробництва й рівнем оподаткування дає змогу державі регулювати виробництво через систему оподаткування. Цей фактор також означає, що при побудові податкової системи слід звертати увагу на те, в якому співвідношенні вона знаходиться з виробництвом.

З огляду на викладене, необхідно розглянути альтернативні системи оподаткування як один із методів законного шляху зниження податкового навантаження на підприємства. На нашу думку, спрощені системи оподаткування – єдиний податок із суб'єктів малого підприємництва, фіксований податок для фізичних осіб, оподаткування доходів від підприємницької діяльності шляхом придбання спеціального торгового патенту, фіксований сільськогосподарський податок – насправді надають пріоритет розвитку дрібних торговельних підприємств. Слід зазначити, що перехід на спрощену систему оподаткування відповідно до чинного законодавства України досить обмежений, тому постає запитання: оподаткування за спеціальною пільговою системою чи знижується реально податкове навантаження на підприємства.

Незважаючи на те, що дана спрощена система оподаткування визначила свою ефективність по відношенню до звичайної системи оподаткування, сприяла розвитку та розширенню малого бізнесу на Україні, вона одночасно висвітлила і багато проблем, які потребують швидкого вирішення. До них можна віднести наступні.

Згідно з діючим законодавством критерієм віднесення підприємств до суб'єктів малого бізнесу є чисельність працюючих на підприємстві, та обсяги річного валового доходу. При переході на спрощену систему оподаткування такі критерії існують і для фізичних осіб без створення юридичної особи – чисельність працюючих, в тому числі членів сімей, на протязі року не більше 10 осіб, а обсяг виручки від реалізації продукції за рік не більше 500 тис. грн; для юридичних осіб чисельність працюючих за рік не повинна перевищувати 50 осіб, а обсяги виручки від реалізації продукції не більше 1 млн грн.

Ці існуючі зараз критерії потребують деякого корегування. На наш погляд потребує збільшення критерій обсягів діяльності, тому що визначена сума в більшості випадків стримує розвиток малого підприємства, особливо в тих галузях, в яких знов утворена вартість складає невелику суму (наприклад, торгівля, в якій безпосередньо торговельна надбавка складає всього 10–15 %). Тому замість критерію обсяги реалізації продукції більш доцільно було б прийняти такий показник як обсяг доданої вартості підприємства (за принципом визначення її для розрахунку податку на додану вартість) або обсяг чиста продукція тощо. Можливо також взагалі змінити діючий критерій віднесення підприємств до малого підприємства. Наприклад, у Великобританії, Канаді для таких суб'єктів існує інший показник – отриманий за рік прибуток, як кінцевий результат фінансової діяльності підприємства. Існують обмеження, згідно з діючим законодавством і по видах діяльності, при віднесенні їх до підприємств малого бізнесу. До них не можуть бути віднесені довірчі товариства, страхові компанії, банки, ломбарди, інші фінансово-кредитні та небанківські фінансові установи, діяльність в сфері грального бізнесу, здійснення обміну іноземної валюти, виробництво та імпорт підакцизних товарів. Це також зменшує коло підприємств, які можуть бути віднесені до підприємств малого підприємства.

Податкова система України характеризується рядом особливостей, пов'язаних як з об'єктивними обставинами, що виникли з трансформацією економічної системи і становленням державності, так і з суб'єктивними факторами – нерозвиненістю законодавчо-нормативної бази, низькою якістю прийняття управлінських рішень тощо.

По-перше, в українській податковій політиці відсутня цілеспрямованість. До податкової системи ставляться різноманітні, часом суперечливі (несумісні) вимоги: забезпечення фінансової стабілізації, стимулювання розвитку виробництва, вирівнювання умов господарювання різних господарюючих суб'єктів, подолання інфляції, активізація інноваційно-інвестиційної діяльності, скорочення податкового тягаря тощо, що робить її нелогічною, створює труднощі в управлінні фінансами. Багато з цих питань раніше вирішувались різними фінансовими і не фінансовими інструментами державного впливу. Причиною відсутності цілеспрямованості податкової політики є нечіткість економічної доктрини країни, яка повинна лежати в основі розробки податкової політики, неузгодженість окремих елементів економічної політики.

У відлагодженій податковій системі реалізуються всі функції податків, однак у кожний визначений момент відповідно з завданнями, що стоять перед країною, пріоритет віддається фінансовій або стимулюючій (регулюючій) функціям. Нинішній податковій системі України притаманний в основному фінансовий характер, що утруднює реалізацію закладених в податку стимулюючої та регулюючої засад. Відсутня диференціація ставок податків (особливо на прибуток підприємств). Однакові податкові ставки встановлені для тих, хто створює додану вартість, і тих, хто її перерозподіляє. Податкова система виступає як саморушійна сила, не забезпечуючи реалізацію економічної політики держави.

По-друге, структура податкової системи неадекватна ринковій економіці. Переважна частина податків сплачується юридичними особами, на відміну від країн із ринковою економікою, де основними платниками податків виступають фізичні особи. Це пов'язано з тим, що принципова модель податкової системи України формувалась на базі структури доходів господарюючих суб'єктів, що склалися в рамках економіки командно – адміністративного типу. Ця модель передбачала, що по-перше, основна маса оподаткованого доходу формується в державному секторі економіки; по-друге, основними платниками податків виступають юридичні особи; по-третє, основним джерелом податкових надходжень є промисловість (сільське виробництво має податкові пільги, сектор послуг незначний, роль будівництва та інших сфер матеріального виробництва невелика); по-четверте, основними податками є непрямі, а прямі податки мають допоміжний характер. Перехід до економіки ринкового типу спричиняє суттєві зміни в структурі ВВП, які повинні відобразитись на структурі податкових надходжень в бюджет.

По-третє, податкова система характеризується нестабільністю, що пов'язано не стільки з особливостями перехідної економіки, для якої характерна гнучкість податкових законів, пристосування до об'єктивних змін у продуктивних силах і виробничих відносинах, зовнішньоекономічних відносинах, ситуації на товарних і фондових ринках тощо, а з не відпрацьованістю податкових законів, поспішністю з їх прийняттям. Це вносить хаос у роботу суб'єктів підприємницької діяльності.

Аналіз нині діючої в Україні податкової системи свідчить про те, що вона поки що не адекватна ринковим умовам господарювання. Для того щоб визначити напрями її реформування, необхідно оцінити рівень податкового навантаження (тягаря), ступінь рівномірності його розподілу між окремими суб'єктами господарювання, а також проаналізувати вплив податкового механізму на вирішення структурних проблем.

В умовах трансформації податкової системи України податок на прибуток підприємств є одним із центральних податків, якому приділяється максимальна увага. Враховуючи низку законопроектів, які визначатимуть в недалекому майбутньому принципи й умови оподаткування прибутку підприємств в Україні, слід запозичити досвід корпоративного оподаткування у зарубіжних країнах.

У кінцевому підсумку в країнах із ринковою економікою проводиться політика уряду для стимулювання підприємництва, а забезпечені законодавчою силою конкретні підходи до стягнення податку з прибутку акціонерних товариств мають виключно цільове призначення і зводяться до:

- розширення фінансово-виробничої діяльності всіх організаційно-правових форм ведення бізнесу;
- стимулювання розвитку підприємницької діяльності господарських утворень малого і середнього класу;
- активізації інвестиційного процесу, включаючи заохочувальні заходи для приватних власників капіталу;
- забезпечення умов суб'єктам підприємницької діяльності щодо одержання достатньої величини прибутку й стимулювання за допомогою податків і податкових пільг його раціонального виконання тощо.

В інтересах держави враховувати фінансові потреби суб'єктів господарювання, тому що доходи підприємств є її основою. Звідси впливає важливість максимізації прибутку підприємств шляхом оптимізації оподаткування. У кінцевому підсумку це дозволить ефективно використовувати функції прибутку.

Ефективність податкової системи залежить від її прогресивності, тобто можливості отримання підприємцями-платниками податкових платежів, різноманітних пільг по податках у вигляді зменшення ставок оподаткування, взагалі скасування податкового платежу, отримання податкового кредиту тощо. Але при цьому потрібно зробити прорахунки наслідки такої надання послаблення податкового тиску. Зараз діюче законодавство по окремих податкових платежах (наприклад, по ПДВ, податку на прибуток) визначає дуже багато пільг, які в практичній діяльності достатньо важко застосовувати більшості платників податкових платежів. Якщо держава надає багато пільг по податках, то в цьому випадку вона недоотримає грошові надходження до державного бюджету і вимушена шукати інші джерела збільшення відповідних надходжень. І навпаки надається достатньо мало пільг, то в цьому випадку гальмується розвиток підприємництва і бюджет недоотримає грошових ресурсів.

В умовах особливостей економічного розвитку України можливе запровадження різних заходів. Наприклад, для стимулювання відкриття та розвитку підприємств доцільно було б систему пільг при якій в перший рік існування підприємства воно взагалі звільняється від сплати податку на прибуток, на наступні півроку сплачує податок складає всього 25 %, наступні півроку 50 %, ще через півроку – 75 % і тільки на третій рік існування воно сплачує податок на прибуток в повному обсязі.

З метою стимулювання використання у виробництві нових видів енергетичних ресурсів (з урахуванням їх теперішнього дефіциту) доцільно надавати таким підприємствам податковий кредит. Це дало б можливість зацікавити підприємства у застосуванні альтернативних джерел енергетичних ресурсів, наприклад, сонячної енергії, енергії вітру замість газу, нафти, вугілля, які наносять шкоду навколишньому середовищу.

Висновок. Умови поступового розвитку державного устрою передбачають кардинальні зміни в діяльності податкової системи. Вимоги часу потребують зменшення податкового навантаження на платників для

створення більш сприятливих умов розширення виробництва в країні, надання переваги у конкурентній боротьбі з імпортними товарами, впровадження економічно вигідних виробничих процесів. Досягнення цієї мети можливе за рахунок скорочення кількості податків, вдосконалення податкового законодавства, спрощення порядку ведення податкової звітності. Компенсацію зниження податкових надходжень внаслідок скорочення кількості податків можна перекрити збільшенням кола платників за умов виводу капіталу, господарської діяльності, що знаходились у “тіньовій економіці” і перехід їх на легальне функціонування. На відповідному етапі варто було б використати амністію по виведенню капіталу з “тіньової економіки” на визначених умовах подальшого безумовного виконання вимог податкового законодавства.

Забезпечення розвитку податкової системи можна досягти за рахунок постійного реагування, впровадження змін, перетворень, які виникають відповідно до вимог і умов сьогодення. На перспективу необхідно планувати заходи, які були б спрямовані на стимулювання економічно важливих напрямків розвитку держави та впроваджувати необхідні зміни податкової системи з урахуванням потреб майбутнього.

Література

1. Єфименко Т. І. Основні напрямки трансформації податкової системи в Україні / Т. І. Єфименко // Фінанси України, № 9. – 2007. – С. 9–13.
2. Ревун В. І. Про реформування й модернізацію податкової системи / В. І. Ревун // Фінанси України. – № 6/2006. – С. 27–35.
3. Соколовська А. М. Податкова політика в Україні у контексті її впливу на розвиток економіки / А. М. Соколовська // Фінанси України, № 9/2006. – С. 65–81.

УДК 330

И. А. ЛУЦЕНКО

Киевский национальный экономический университет им. Вадима Гетмана

ЗАКОНОМЕРНОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ И СОЦИАЛИЗАЦИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ СУБЪЕКТОВ

В статье исследован процесс социализации экономических субъектов как неотъемлемая составляющая развития экономической системы, представлена периодизация социализации экономических субъектов.

In the article the socialization process of economic subjects is investigated as an integral part of economic system's development; periodization of economic subjects' socialization is presented.

Ключевые слова: экономический субъект, социализация экономических субъектов.

Введение. Трансформационные процессы экономической системы, происходящие в современных условиях, безоговорочно связаны с трансформацией экономических субъектов и их взаимодействиями. Именно экономический субъект обеспечивает содержание этих процессов (трансформаций) – выбирает определенные схемы преобразований, осуществляет поиск и реализацию методов трансформации и несет ответственность за результаты. Исследования социализации экономических субъектов дает возможность изучить степень управляемости и направляемости экономических процессов в глобальном масштабе, так и в национальном, а также механизм дальнейшего развития экономической системы, и общества в целом.

Теоретическую основу для исследования взаимодействия экономических субъектов на современном этапе представляют работы русских ученых-экономистов: В.Ю. Микрюков, С.Н. Булганина. Теоретические и методологические основы исследования процесса социализации в экономической плоскости отражены в трудах ряда отечественных ученых. Среди них следует выделить работы О. Беляева, А. Бебело, А. Гальчинского, Ю. Зайцева, С. Мочерного, В. Гришкина, С. Тарасова и др. В большинстве работ названных исследователей комплексно данная проблема не была разработана, затрагивались лишь отдельные ее аспекты.

Постановка задачи. Целью данного исследования является рассмотрение содержания понятия социализации экономического субъекта, его основные элементы и механизм функционирования в экономической системе.

Результаты исследования. Для того чтобы жить и развиваться, отдельный индивид должен удовлетворять свои личные потребности. Жизнь в обществе способствует их удовлетворению и развитию, поэтому в целях самосохранения и самореализации индивид вынужден включаться в общественную жизнь на основе общественного производства через хозяйственную деятельность. Существование индивида в качестве участника хозяйственной деятельности отражает различные способы включения и характер участия в общественном производстве. По мере развития человеческого общества меняется и характер опосредствований, и формы замещения индивида в его сущностных проявлениях. В определенных социально-экономических условиях деятельность выступает как разделенная на фрагменты, которые закрепляются за отдельными индивидами (или их группами). Человек, не выполняющий всю полноту целостной деятельности, перестает быть субъектом.